

Vətənin tarixi üçün qürur hissi duymaq vətənpərvərliyin məhək daşlarından biridir. Bunun üçün gənclərdə tarix haqqında obyektiv biliklər olmalıdır. Vətən tarixi haqqında verilən biliklərdə qəhrəmanlıq və vətəne sadiqəməllilik bağlı səhifələr önə çəkilməlidir.

Yeniyyətə və gənclərin hərbi vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsi ölkəmizin təcvüzə məruz qaldığı indiki şəraitdə son dərəcə aktual və təxirəsalınmaz bir vəzifədir.

Gənclər arasında müəyyən fərari-lik və ordudan yayınma hallarının mövcudluğu göstərir ki, hərbi vətənpərvərlik hissələrinin aşılınması həllini tələb edən ən aktual problemlərdən biridir. Tədqiqatlar göstərir ki, bu halların ən başlıca səbəbi gənclərin ordudakı vəziyyəti qeyri-normal hesab etməsidir. Ordudakı mənəvi-psixoloji iqlimin sağlamlaşdırılması hərbi vətənpərvərlik hissələrinin inkişafı ilə üzvi surətdə bağlıdır.

Hərbi vətənpərvərlik hissəsinin şəxsiyyətə aşılınması hələ uşaqlıq dövründən başlayır, bu işdə ardıcıl və bir növ paralel olaraq ailə, uşaq bağçası, məktəb, ordu, ali məktəb və başqa institutlar iştirak edir.

Orta məktəblərdə və tədris müəssisələrində hərbi vətənpərvərlik mövzusunun tədrisini məqbul hesab etmək olmaz. Dərslərdə bu mövzuya aid çox az sayda materiallara rast gəlmək olar. Qeyd olunan materialların çox böyük hissəsi aşağı sınıflərə təsadüf edir. Yuxarı sınıflərdə bu mövzuların sayı getdikcə azalır. Hətta son vaxtlar çapdan çıxmış «Azərbaycan tarixi» dərsliyində də hərbi vətənpərvərlik nöqtəyi-nəzərdən gənclərimizə örnək ola biləcək bir çox tarixi şəxslər və hadisələr haqda son dərəcə səthi məlumat verilmişdir.

İstər orta məktəblərdə, istərsə də digər tədris müəssisələrində hərbi tariximizin tədrisi yarıtmaz vəziyyətdədir və görülməli işlər bir növ şablon xarakterlidir.

Ali və orta ixtisas məktəblərində hərbi vətənpərvərlik hissələrinin aşılınması vəzifəsinin təkcə hərbi müəllimlərin üzərinə qoyulması metodoloji cəhətdən düzgün hesab oluna bilməz. Bu işlə eyni zamanda ictimai elmləri tədris edən müəllim və professorların məşğul olması da zəruridir. Ümumi fiziki və hərbi hazırlıqla yanaşı həmin müəssisələrdə hərbi-təbii oyunlar, müvafiq vektorialar və qəzetlərdə bu mövzuda ən yaxşı yazılar

üzrə müsabiqələr keçirilmir. Halbuki bütün bunlar hərbi vətənpərvərlik hissələrinin gücləndirilməsində müsbət rol oynaya bilər.

Hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinin aşılınmasında hərbi marşların, sıra mah-

Gənclərdə vətəndaşlıq

və vətənpərvərlik hissələrinin

formalaşdırılması

nlarının rolu böyükdür. Sovet Ordusunun istifadə olunan mahni və marşları istər mahiyyət, istərsə də dil cəhətdən bu məqsəd üçün yararlı hesab oluna bilməz. Bu boşluğun doldurulması üçün şair və bəstəkarların, musiqi müəssisələrinin işə cəlb olunması, müvafiq müsabiqələrin keçirilməsi son dərəcə vacib bir məsələdir.

Hərbi vətənpərvərlik ruhunun gənclərə aşılınması yolunda reklam və plakatların böyük rolu ola bilər. Respublikamızda bu işin təşkili olduqca yarıtmaz vəziyyətdədir. Küçə və meydanlarda siqaret və içki reklamları ilə müqayisədə vətən və müharibə mövzusunda həsr olunmuş plakat və şüarlara çox az rast gəlinir. Halbuki belə plakat və şüarlar gənclərə daim xatırlatmalıdır ki, ölkəmiz müharibə şəraitindədir, torpaqlarımız əsarətdədir və gənclər vətən uğrunda mübarizəyə daim hazır olmalıdır.

Gənc və yeniyyətlər arasında hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinin gücləndirilməsində Milli Ordu ilə orta məktəblərin qarşılıqlı əlaqələri mühüm yer tutur. Ayrı-ayrı hərbi hissələrin orta məktəbləri himayəyə götürməsi, onları texniki və hərbi-təlim ləvazimatı ilə təchiz etməsi, öz növbəsində orta məktəblərdən hərbi hissələrə şagird qruplarını səyahətinin təşkil olunması bu işdə çox müsbət rol oynaya bilər.

Gənc və yeniyyətlərin hərbi vətənpərvərlik əhval-ruhiyyəsinə mənfi təsir edən ən güclü amillərdən biri də onların yaşadırın bu hissəsinin cürbəcür dolayışı yollarla Ordudan yayınması hallarıdır. Sosioloji sorğular göstərir ki, imkanlı adamların öz uşaqlarını orduya buraxmaması bütövlükdə gənclərin Ordudan yayınmasının ilk ən mühüm səbəblərindən biridir.

Gənclərin hərbi vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edilməsi prosesinə təsir edən ən başlıca amil bu işin hələ məktəb illərindən düzgün qurulmasıdır. Aparılan sosioloji sorğular göstərir ki, bu işin təşkilində ciddi nöqsanlar və açılmamış potensiallar mövcuddur. 70 illik Sovet hakimiyyəti dövründə hərbi vətənpərvərlik üçün seçilmiş və istifadə olunmuş nümunələr, metodlar, iş prinsipi bu günün reallığı üçün yararlı hesab oluna bilməz. Azərbaycan dövlətçiliyi yolunda misilsiz şücaət göstərmiş şəxslərin (Cavanşir, Babək, Uzun Həsən, Şah İsmayıl, İbrahim xan, Cavad xan, Səttarxan, Pişəvəri və digər şəxslərin) arxa planda qalması, onların igidliyi, heyət yolu barəsində gənclərin səthi məlumata malik olması narahatlıq doğurur və bu boşluğun aradan qaldırılması son dərəcə vacib və təxirəsalınmaz bir vəzifədir.

Yeniyyətə və gənclərdə milli qürur, təəssübkeşlik və hərbi vətənpərvərlik hissələrinin güclənməsində tarixlər boyu xalqımızın perəstisi etdiyi və vaxtilə bir çox milli mərasimlərimizin bəzəyi olmuş, igidlik və qəhrəmanlıq məktəbi sayılan bir idman növünün – milli güləşin müstəsna əhəmiyyəti vardır. Təsadüfi deyil ki, cəmiyyətimizin dirin bəhrən içində yaşamasına baxmayaraq, idmançılarımız son illər beynəlxalq yarışlarda bu və ya buna oxşar idman növləri üzrə parlaq qələbələr qazanır.

Hərbi vətənpərvərlik ənənələrinin və hissələrinin aşılınmasında islam faktoru da mühüm rol oynayır. Çəçen və İraqın mücahidlərinin mübariz əhval-ruhiyyəsinin əsas köklərindən biri məhz islam faktoru ilə bağlıdır. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan gənclərinin mentalitetində hələlik bu faktor lazımı yer tutubilməmişdir.

Vətənpərvərlik və vətəndaşlıq hissələrinin formalaşmasında vətən anlayışının rolu çox böyükdür. Sosioloji tədqiqatlara görə gənclərimiz vətən anlayışını əsasən doğulduğu ərazi (40,8%) və məxsus olduğu millətin yaşadığı ərazi (41,8%-i) ilə eyniləşdirirlər. Mənəvi yaxınlığı olan insanların yaşadığı yer işe yalnız az sayda gənclərdə vətən təsovvürü yaradır (13,3%). Rus dilli gənclərimizin isə əksəriyyəti (55,8%) doğulduğu ərazini vətən adlandırırlar. Deməli, vətən gənclər üçün əsasən coğrafi ərazidir. Vətənin dövlətçilik, tarix, adət-

ənənə ilə bağlı aspektləri şüurlarda möhkəmlənməyib. Bu aspektlər vətən anlayışının çox mühüm tərəfləridir. Ona görə də ciddi diqqət yetirilməyə ehtiyac vardır. Təəssüfənci haldır ki, gənclərin bir çoxu vətən kimi müqəddəs dəyəri, onların ömrünün, güzəranının daha xoş keçdiyi yerlə eyniləşdirirlər. Bu hal xüsusən rusdilli gənclər üçün seçiyəvidir. Onların 20,8 % -i üçün vətən məhz bir belə yerdirdi. Bütün bunlar gənclərimizdə vətən haqqında təsəvvürlərin hələ də sabitləşmədiyini göstərir. Gənclərimizin tam əksəriyyəti (qəribən 68 %) öz vətənlərini sevdiklərini bildirirlər. Təhsili rus dilində almış gənclər isə vətən məhəbbəti digərlərinə nisbətən bir qədər aşağıdır deyəcəkdir. Rəyi soruşulanlar - rusdilli gənclərin 16 %-dən çoxu bu barədə ya heç düşünmür, ya da vətən sevgisinin boş söz olduğunu qeyd edirlər. Azərbaycan dilində təhsil almış gənclərdə bu göstərici 6 %-ə yaxındır. Bütün bunlar təhsili rus dilində almış gənclərlə daha məqsəduyğun iş aparılmasını tələb edir.

Hazırda respublikamızda gənclərimizə demokratik dəyərlərin, qanunların öyrədilməsi sahəsində aparılan iş qənaətbəx hesab edilə bilməz. Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, gənclərimizin öz vətəndaşlıq hüquqları və vəzifələri barədə kifayət qədər məlumatları yoxdur. Onların yalnız müəyyən hissəsi öz hüquqları barədə tam təsvüvərə malikdirlər. Nəticədə gənclərin hüquqi və siyasi savadı onların müstəqil dövlət quruculuğunda fəal iştirak etməsi üçün kifayət etmir. Tədqiqatlar göstərir ki, gənclər öz hüquq və vəzifələri barədə bilgiləri əsasən KİV-dən alırlar (56,2%). Məktəb yaşlı gənclərin məlumat mənbəyi isə əsasən müəllimlərdir (31,2%). Gənclərin yalnız 13,6%-i bu məqsədlə xüsusi ədəbiyyata müraciət edirlər. Ona görə də bu vasitələrin gənclərin vətəndaşlıq təربiyəsində rolu artırılmalıdır. Eyni zamanda valideynlərin bu sahədə üzərinə böyük məsuliyyət düşür.

Gənclərimizin vətənpərvərlik hisslərinin aparılmasında bir çox amilərin mühüm rol oynayır. Bütövlükdə bu amillərin təsir dərəcəsi müxtəlif olsa da, vətənpərvərlik təربiyəsində onlar hökmən nəzərə alınmalıdır. Keçirilmiş rey sorğusunda bu amillərin gənclərin vətənpərvərlik hisslərinin formalaşmasında rolu aşağıdakı şəkildə müəyyənləşdirilmişdir.

Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, gənclərimiz respublikada baş verən proseslər, ölkəmizin problemləri, onun tale-

yi haqda dərin narahatlıq hissi keçirir. Tədqiqatlar göstərir ki, gənclərdə vətənpərvərlik hisslərinin zəifləməsinə aşağıdakı amillər daha çox təsir edir: ətrafda baş verən ədalətsizliklər, gənclərlə məqsəduyğun işin aparılmaması, Qarabağ müharibəsində uğursuzluq, sosial-iqtisadi çətinliklər. Buna görə də sadalanan amillərin qismən öz həllini tapmasını gənclərimizdə vətənpərvərlik hisslərinin artmasına təkan verəcəyini yəqin etmək olar.

Vətənpərvərliyin mühüm amillərindən biri də vətəndən qürur hissi dırmaqdır. Onun tarixi, mədəniyyəti, iqtisadi potensialı, coğrafi şəraiti, görkəmli şəxsiyyətləri insanlarda fəxrət doğurmaldır. Tədqiqatlar göstərir ki, gənclərin sadalanan göstəricilərindən fəxr duyulan yüksək səviyyədə deyil.

Vətəni mənəvi sərvətlərini, xüsusən tarixi yaddaşını, folklorunu dərinlən öyrənmədən həqiqi vətəndaş və vətənpərvər kimi yetişmək olmaz. Şəxsiyyət təkcə ailənin, məktəbin və ətraf mühitin təsiri ilə formalaşmır. Bu sahədə milli adət-ənənələr, dastanlar, nağıllar, e nəğmələri, tarixi abidələr, təbiət vətəndaşlıq təربiyəsinin ən mühüm vasitələrindən biridir. Milli adət-ənənələrə bağlı olan, xalqın milli əxlaqına, mədəni və mənəvi dəyərlərinə yiyələnən gəncliyin yetişdirilməsi həm də müstəqil Azərbaycan dövlətinə sadıq, onu qorumacağı özünə mənəvi borc bilən gəncliyin yetişdirilməsi deməkdir.

Ədalətsiz tarixi şərait üzündən xalqın inamına, etiqadına, soyköünə qəsd edilməsi, onun musiqisi, bayramları, oyunları unudurulmuş, dili sıxışdırılmış, adı yasaq edilmişdir. Milli adət-ənənələrimizin, tariximizin təbliği sahəsində acınacaqlı vəziyyət hökm sürürdü. Müstəqillik əldə edilməsi ilə respublikada milli dirçəliş, milli oyanış, milli tarix, mədəniyyət, dil məsələlərinin öyrənilməsinə başlanmış, bu isə gənclərdə milli ləyaqətin təربiyə olunmasına ciddi şərait yaratmışdır.

Tarixi yaddaş və folklor uşaqlarda vətən sevgisinin yüksəlməsi, onların həyat vətəndaş kimi böyüməsinin ilk əsas mənbəyidir. Tarixi yaddaş yüksək mənəvi potensialdır. Buna görə də xalqın tələtümüzlü günlərində onun öz tarixi keçmişinə marağı güclənir. Təəssüf ki, tariximizin öyrənilib təbliğ edilməsində buraxılan səhvlər, mənəvi və vətənpərvərlik təربiyəsində bu imkanlardan kifayət qədər istifadə edilməməsi vətəndaşlıq şüurunun formalaşmasına mənfəti çox göstə-

rir. Respublikamızda milli tariximizin tədrisi və təbliğinin yarımcaq veriyəti, ona qarşı laqeydlilik bu sahədəki gəncliyin əsas şərtlərindən biridir. Tədqiqatlar göstərir ki, gənclərimizin heç də hamısı Azərbaycan tarixini dərinlən bilmir. Əksəriyyəti isə onu pis öyrəndiklərini və məlumatlarının az olduğunu bildirmişlər. Onların Azərbaycan tarixini kifayət qədər bilmələrinin əsas səbəbi məktəblərdə tarix fənninin lazımı səviyyədə tədris olunmamasıdır. Bütün bunlar tariximizin araşdırılması, öyrənilməsi və tədrisinə münasibətin kökündən dəyişdirilməsini tələb edir. Təəssüf ki, tariximizə yəne də birtərəfli münasibət, onu cari siyasətə uyğunlaşdırmaq, tarixi şəxsiyyətlərimizin inkarı meyilləri davam etməkdədir. Bu sahədə tarix elmi də çox işlər görməlidir.

Milli tariximizdə, şifahi ədəbiyyat nümunələrində insanın vətənpərvər kimi təربiyə olunması üçün geniş imkan vardır. Lakin hələ də gənclərimizin təربiyəsində xalqın tarixi irsindəki müsbət cəhətlərdən, xalq hikmətlərindən təsirinlən kifayət qədər istifadə olunmur.

Vətən yaşadığımız ocaqdan başladığından vətənpərvərlik hissi də milli şüurda doğma ev, kənd və şəhər haqqında məlumatlardan qidalınır. Aparılan müşahidələr göstərir ki, gənclərin ümumən Azərbaycan haqqında, öz kəndləri, şəhərləri, onun mədəni və tarixi abidələri, təbiəti haqqında geniş məlumatları yoxdur. Bu bir tərəfdən ailənin, məktəbin günahıdır, digər tərəfdən müvafiq dövlət orqanlarının da bu işdə günahı çoxdur. Hazırda respublikamızın müxtəlif bölgələri haqqında populyar məlumat kitabları, açıqçalar, albomlar, plakatlar, təqvimlər yox dərəcəsidir. Bu növ materialların yayılması ilə demək olar ki, heç kim məşğul olmur.

Həmzə Cəfərov, tarix elmləri namizədi, Kamran İsmayılov, tarix elmləri namizədi

(davamı növbəti sayımızda)

PS. Əvvəli jurnalımızın birinci sayında